

ПОТЕНЦІАЛ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Деревянко Наталія Зеновіївна

*доктор філософії в галузі права, доцент,
академік Академії адміністративно-правових наук,
декан юридичного факультету,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Тема насильства в сім'ї вже тривалий час є в центрі уваги українського суспільства і держави. Відповідна ситуація очевидно зумовлена тими деструктивними наслідками, що їх спричинює цей вид насильства на індивідуальному і соціальному рівнях: від проблем фізичного та психічного здоров'я, що їх зазнають постраждалі від насильства в сім'ї, до викликів правового характеру (пов'язані з порушенням особистісних прав і соціальної справедливості) і економічного плану (прямі витрати відновлення здоров'я, втрачений дохід, фінансовий тиск на жертв). Зрештою, сьогодні визнано, що насильство в сім'ї (або за чинним законодавством – домашнє насильство) є багатогранною проблемою з гуманітарними (психологічними, моральними, ціннісними, культурними) й соціально-економічними аспектами.

Крім того, наявна статистика засвідчує, що проблема насильства в сім'ї має тенденцію до масштабування. Так за даними Офісу Генерального прокурора України за попередні п'ять років кількість кримінальних проваджень щодо домашнього насильства стабільно зростає і фактично потроїлась: якщо у 2019 році було зареєстровано 1068 проваджень щодо домашнього насильства, то упродовж 2024 року таких проваджень зареєстровано 2777 [1]. Принагідно варто наголосити, що реальна картина щодо фактів домашнього насильства може бути значно гіршою, оскільки воно часто має латентний (прихований) характер, адже жертви насильства в сім'ї переважно уникають розголосу «про сімейні справи». Своєю чергою, відповідна «приватність» є свого роду потуранням (заохоченням) новим фактам насильства – фізичного, психологічного й емоційного.

Розуміння масштабу проблеми насильства в сім'ї спонукає українське суспільство і владу до активної протидії цьому ганебному явищу. Показово, що саме в Україні 15 листопада 2001 року був ухвалений перший у Східній Європі комплексний нормативно-

правовий акт, спрямований на запобігання насильству в сім'ї – Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» [2]. Відповідним нормативним актом визначалися правові і організаційні основи попередження насильства в сім'ї, органи та установи, на які покладалась здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї. Проте його практичне застосування виявили певні прогалини і неузгодженості з іншими нормативно-правовими актами, що перешкоджало ефективному застосуванню вказаного Закону і практичному попередженню насильства в сім'ї.

Взявши до уваги відповідний досвід український законодавець у грудні 2017 року ухвалив новий профільний нормативно-правовий акт – Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [3]. На відміну від Закону 2001 року, Закон 2017 року вже визначав не лише організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, але й основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Зокрема, ст. 5 Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає, що «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству спрямована на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства, надання всебічної допомоги постраждалим особам та утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків» [3]. Зважаючи на зміст цього закону маємо підстави стверджувати, що заклади освіти, установи та організації системи освіти є суб'єктами державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, оскільки п. 3 ст. 6 цього Закону віднесені до органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Зазначимо, що відповідно до визначень Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» запобігання і протидія домашньому насильству суттєво змістовно відрізняються. Зокрема, протидія – це заходи «спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки» (ч. 12 п. 1. ст. 1 Закону [3]). Своєю чергою, запобігання домашньому насильству є системою заходів, що «спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках,

небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються» (ч. 5 п. 1. ст. 1 Закону [3]).

З означеного походить, що заклади освіти, зокрема заклади вищої освіти (далі – ЗВО) мають значний потенціал саме у частині запобігання домашньому насильству. При чому реалізувати відповідну функцію ЗВО можуть на підставі компетентнісного підходу. Відповідно до вказаного підходу процес набуття вищої освіти полягає у засвоєнні компетентностей (знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей) визначених певною освітньою програмою для набуття кваліфікації у певній галузі знань [4]. При цьому професійні компетентності є сукупністю загальних і фахових компетентностей, рівних за своїм значенням для особистості здобувача освіти.

Це твердження ґрунтується, зокрема, на положеннях Закону України «Про освіту», у преамбулі якого визначено, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству [5].

На підставі викладеного стверджуємо, що ЗВО здатні ефективно реалізувати функцію запобігання домашньому насильству формуючи в освітньому процесі *загальну (соціальну) компетентність у питаннях протидії домашньому насильству та гендерної рівності* сутність і зміст якої полягатиме в обізнаності здобувача щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, сформованому нетерпимому ставленню до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужому ставленні до постраждалих осіб, нетолеруванні дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються. Принагідно зауважимо, що європейські освітні експерти наголошують на зв'язку соціальних компетентностей з такими суспільними й індивідуальними цінностями як-от гендерна рівність і недискримінація, суспільні інтереси й культури [6, с. 9].

Звісно постає практичне питання, у який спосіб загальну (соціальну) компетентність у питаннях протидії домашньому насильству та гендерної рівності має формуватися в освітньому процесі сучасного ЗВО? Концептуально вважаємо за потрібне переглянути підходи до формування освітньо-професійних програм у частині переліку

загальних компетентностей, серед яких має з'явитися і запропонована нами компетентність для всіх спеціальностей.

Очевидно і на жаль такий крок не буде ініціативою самих закладів вищої освіти і до цього їх має спонукати (у правовий спосіб) держава у межах практичної реалізації передбаченої чинним законодавством державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Конкретизація форм і засобів відповідних спонук очевидно має стати темою спеціального дослідження. Зокрема, маємо на увазі імплементацію завдання формування компетентності у питаннях протидії домашньому насильству та гендерної рівності в освітні стандарти, освітні програми, навчальні плани, робочі програми і силабуси, навчально-методичні матеріали, а відповідно і у методи, прийоми, технології, форми організації освітньої діяльності у межах професійної підготовки представників різних спеціальностей.

Література:

1. Яковенко І. За 2024 рік відкрили 2,7 тисячі проваджень про домашнє насильство. Це на 5% більше, ніж у 2023-му. Віледж Україна. 26.12.2024. URL: <https://www.village.com.ua/village/life/edu-news/358287-za-2024-rik-vidkrili-nbsp-2-7-nbsp-tisyachi-nbsp-provadjzen-pro-domashne-nasilstvo-tse-na-nbsp-5-bilshe-nizh-u-2023-mu> (дата звернення 17.02.2025).

2. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листопада 2001 року № 2789-III (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text> (дата звернення 22.02.2025).

3. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 22.02.2025).

4. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 22.02.2025).

5. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 18.02.2025).

6. The Key Competences for Lifelong Learning – A European Framework is as annex of a Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. *Official Journal of the European Union*/ December 2006/L394. URL: <https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/youth-in-action-keycomp-en.pdf> (дата звернення: 23.02.2025).